

реманенту та пожежних автомобілів. 33. Використати пожежні насоси зі складів Комгоспу для передачі їх населенню. 34. Сконцентрувати управління пожежної інспекції в одному місці, з метою безперервної роботи окружного інспектора при виїздах в райони. 35. Встановити оружний телефон при центральній пожежній частині для оперативного зв'язку з районами округу. 36. Звернути увагу на завод «Стекло Мерефа», як пожежонебезпечний»[5, арк. 339].

Як ми бачимо історичний досвід боротьби з пожежами харківських вогнеборців є вельми різноманітним та ефективним, оскільки вже наприкінці 1920-х років на початку 1930-х років кількість пожеж на території нашого краю суттєво знизилася.

Список літератури: 1. Державний архів Харківської області . – Ф. Р – 422: Харьковский губернский пожарный отдел, г. Харьков (1922). – оп. 1, спр. 2. Документы об усилении противопожарной безопасности (постановления, циркуляры, распоряжения), 1922 год, – 39 арк. 2. Державний архів Харківської області . – Ф. Р – 1639: Протоколы заседаний Изюмского оружного партийного комитета, окружной налоговой инспекции (1922–1923). – оп. 1, спр. 7. Постановление первой Харьковской губернской пожарной конференции (февраль 1923 г.), 1923 год, – 176 арк. 3. Державний архів Харківської області . – Ф. Р – 422: Харьковский губернский пожарный отдел, г. Харьков (1922). – оп. 1, спр. 2. Документы об усилении противопожарной безопасности (постановления, циркуляры, распоряжения), 1922 год, – 50 арк. 4. Державний архів Харківської області . – Ф. Р – 531: Харьковский окружной исполнительный комитет, г. Харьков (1925–1926 г.). – оп. 1, спр. 607. О центральных и губернских комиссиях по борьбе с пожарами, 1926 г., – 338 арк. 5. Державний архів Харківської області . – Ф. Р – 531: Харьковский окружной исполнительный комитет, г. Харьков (1925–1926 г.). – оп. 1, спр. 607. О центральных и губернских комиссиях по борьбе с пожарами, 1926 г., – 338 арк.

*Хіріна Г.О., Лантух А.П.
м. Харків (Україна)*

ПРЕЗЕНТАЦІЯ НАСТУПНОСТІ У ВИКЛАДАННІ СВІТОГЛЯДНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МЕДИКО-ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРОФІЛЮ УКРАЇНИ ВІД ХІХ ДО ХХІ СТ. (на прикладі Харкова)

Невід'ємною складовою сучасної вищої освіти України є діяльність кафедр соціально-гуманітарного циклу. Без сумніву, вони відігра-

ють дуже важливу роль у процесі формування інтелектуальної еліти нашого суспільства. Однак, виникає питання, коли починається історія існування у вузах кафедр, що займалися формуванням світогляду молоді, як вони називалися і які предмети читали? Навіщо вони були потрібні у вищих навчальних закладах медико-фармацевтичного профілю, у чому полягає наступність їх діяльності протягом ХІХ – початку ХХІ ст.?

Історію всіх світоглядних кафедр у Харкові можна представити такою схемою: кафедра богослов'я – кафедра філософії – кафедра марксизму-ленінізму – кафедра історії КПРС, філософії й наукового комунізму – кафедра суспільних наук (варіанти: соціально-економічних або гуманітарних наук, філософії, українознавства, політології, історії України й т.п.). Сьогодні в більшості вузів мають узагальнену назву – кафедри суспільних наук, однак останнім часом спостерігається виділення в окрему структурну одиницю кафедри філософії.

Типовим прикладом таких метаморфоз може служити історія кафедри філософії й соціології Національного фармацевтичного університету (НФаУ), яка багато в чому відбиває складну й суперечливу історію нашої країни ХХ в. Історія кафедри філософії й соціології НфаУ, як і багатьох інших кафедр вузів Харкова, своїм коріннями йде в історію ХНУ ім. В.Н. Каразіна (Імператорського Харківського університету). Кафедра пройшла непростий шлях розвитку й різних реорганізацій. У радянський період в організаційній структурі й змісті роботи переважали ідеологічні фактори. Але самої головної складовій у роботі кафедри завжди залишалися люди – викладачі, що прагнули поділитися зі студентами всіма своїми знаннями, навчити молодих людей думати й займати активну життєву позицію, виховати в студентстві любов і повага до майбутніх пацієнтів. Кафедра росла, поповнювалася новими викладачами, що мали більш високу наукову кваліфікацію й професіоналізм, зміцнювалася матеріально-технічна база, удосконалювалися методики викладання, мінялися форми виховної роботи, але головний об'єкт уваги кафедри – студент – завжди залишався незмінним. Такий підхід – данина традиції, закладеної ще в ХІХ ст. на кафедрах Імператорського Харківського університету.

Якщо спеціальні науки роблять із людини фахівця, то філософія покликана, насамперед, затверджувати у фахівці людину. Вочевидь, тому традиції викладання світоглядних дисциплін ідуть своїми коріннями в минуле. Ідеологічна складова вищої освіти була завжди, у різні епохи вона виглядала по-різному, але ціль одна – сформувані певні світоглядні установки, що відповідали історичному етапу розвитку суспільства. За всіх часів філософія, і її складові елементи, такі як богослов'я, логіка, етика, естетика, історія культури становили основу світогляду людини, і одночасно були предметами викладання у вищій школі. Цікавої пред-

ставляється проблема поступової трансформації й певної наступності богослов'я, історії словесності й законів Російської імперії, що викладалися в XIX ст., у філософію, історію, культурологію, правознавство й політологію початку XXI сторіччя.

Виникає питання: коли вперше з'явилися в програмах викладання вищої школи України предмети світоглядної орієнтації, гуманітарно-суспільного циклу, які ми сьогодні називаємо суспільними науками? На перший погляд, відповідь дуже проста – після 1917 р. і встановлення радянської влади. Однак, у результаті детального вивчення навчальних планів і програм Харківського університету (сьогодні ХНУ ім. В.Н. Каразіна), можна затверджувати, що перші подібні предмети з'явилися одночасно з виникненням університету, а саме в 1804–1807 рр. Вітчизняні університети із самого початку свого існування готували не просто вузьких фахівців, а займалися вихованням інтелектуальної еліти суспільства. Довгий час філософія як предмет викладання в боротьбі завойовувала своє місце в навчальних планах вищих навчальних закладів. У зв'язку з бурхливим розвитком науки в XIX ст. з новою силою встала проблема взаємовідношення віри й знання, релігії й філософії, а від розв'язку цього питання прямо залежала проблема необхідності й доцільності викладання в університетах філософії. Суперечка в підсумку закінчилася на користь філософії, що міцно зайняла почесне місце в навчальних планах усіх вузів.

З 1811 р. веде свою історію медичний факультет Харківського університету, де також навчалися й фармацевти. Для всіх студентів медичного факультету обов'язковим предметом викладання були богослов'я й церковна історія, про що свідчить зроблений нами детальний аналіз навчальних планів медичного факультету («Огляд предметів викладання в Харківському університеті») з 1839 по 1917 рр. і ряду інших документів, що стосуються предметів медичного факультету більш раннього періоду. Відповідно до університетського статуту 1804 р. на відділенні (факультеті) моральних і політичних наук повинні були бути створені кафедри богослов'я догматичного й повчального й кафедра тлумачення Священного писання й церковної історії. Але окремо ці кафедри не існували, а спочатку їх існування в Харківському університеті була проблема із заміщенням кафедри (не було завідувача кафедри й штатних викладачів).

За університетським статутом 26 липня 1835 р. на всіх факультетах, у тому числі й на медичному, відповідно до п. 14 Статуту «для догматичної й повчальної богослов'ї, церковній історії й церковного правознавства визначається особлива, що не належить ні до якого факультету, кафедра для всіх взагалі студентів грекоросійського сповідан-

ня» [1]. Створення цієї першої загальноуніверситетської кафедри поклало початок викладанню предметів загальногуманітарного, філософського й суспільствознавчого циклу у ВНЗ Харкова. Дана традиція викладання богослов'я й існування загальноуніверситетської кафедри богослов'я була продовжена Університетським статутом 18 червня 1863 р.: «§18. Для студентів православного сповідання всіх факультетів полягає при кожному університеті особлива кафедра богослов'я» [2]. До 1858 р. богослов'я викладалося по 3 години на тиждень протягом двох семестрів 1-му курсу, а з 1858–1859 навчального року по 4 години на тиждень. Крім того, обов'язковими предметами для всіх студентів-медиків і фармацевтів була логіка, що читалася до 1849 р., історія російської словесності (до 1846 р.), Основні закони Російської Імперії, Державні установи й Закони про стани, Лікарське законодавство.

На початку ХІХ ст. першою філософською світоглядною дисципліною були богослов'я й церковна історія, тому що релігія відіграла найважливішу, домінуючу роль у формуванні світоглядних, етико-естетичних орієнтацій людини. Богослов'я було і є частиною філософського знання.

Історія викладання даних предметів дуже цікава, тому що вона пов'язана з іменами дуже талановитих викладачів і вчених Харківського університету поза минулого століття. Першими викладачами богослов'я у Харківському університеті були священики – протоієреї Панас Могилевський, Іоанн Зимін, Павло Лебедев, Василь Добротворський, Тимофій Буткевич, Микола Стеллецький. Кожний із викладачів, що викладав на медичному факультеті Харківського університету, був неординарною особистістю, часом зі складною долею, але кожний викладач залишив свій незгладимий слід у формуванні світоглядних засад майбутніх лікарів і фармацевтів.

До 1850 р. у Харківському університеті існувала кафедра філософії, яку деякий час очолював Матвій Миколайович Протопопов, що викладав студентам-медикам ази філософії й богослов'я, але після її скасування викладання філософських дисциплін, елементів філософського знання перейшло до викладачів кафедри богослов'я. Практично всі професори кафедри богослов'я, починаючи з 1850 р. у курс богослов'я включали елементи й філософії, і логіки, і етики, роблячи упор на християнську етику.

Після Жовтневої революції й зміни влади в Україні кафедра богослов'я в Харківському університеті була ліквідована, і до початку 20-х років викладання яких-небудь загальнофілософських дисциплін не було.

Ще однієї навчальною дисципліною у студентів-медиків Харківського університету в ХІХ ст. була історія російської словесності, вихо-

дячи зі змісту якої, вона може вважатися прообразом сучасної історії культури. На жаль, небагато відомо про викладання цього предмета. Нами встановлене, що даний предмет читався приблизно з 1811 р. по 1845–1846 рр. студентам 1-го курсу медичного факультету по 3 години на тиждень. Зміст даного предмета визначити досить складно, достеменно відомо, що у 1839–1840 навчальному році ад'юнкт Амвросій Метлинський викладав студентам 1-го курсу медичного факультету по 3 години на тиждень «Теорію Прозаїчних творів, пояснюючи теоретичні поняття розборами найважливіших прадавніх і нових Письменників, при чому буде користуватися різними письменниками, дотримуючись плану Твору Гиллебранда. Також буде вправляти своїх слухачів усіх факультетів у творах і перекладах» [3]. В 1843–1844 навчальному році «екстраординарний професор, Семен Семенович Лук'янович буде перекладати студентам 1 курсу всіх факультетів Саллюстія й Цицерона, по змінно, по 2 години на тиждень» [3, с. 10], а «ад'юнкт А.Л. Метлинський буде викладати історію російської словесності, по власному конспекту, студентах 1-х курсу всіх факультетів, займаючись розбором творів їх, також по 3 години на тиждень» [4]. Можна вважати, що викладання історії словесності з елементами історії світової літератури й розбором творів давньоримських філософів заклало традиції викладання історії світової й вітчизняної культури студентам медико-фармацевтичного профілю, повною мірою, що ствердився лише в 90-е роки ХХ ст. і активно триваючої сьогодні.

Обов'язковими предметами для студентів медичного факультету були «Основні Закони Російської Імперії, Установи й Закони про стани» і предмет «Лікарське законодавство». Предмет «Основні Закони Російської Імперії, Установи й Закони про стани» читався викладачами кафедри енциклопедії законодавства й державних законів Російської імперії М.П. Клобуцьким (до 1842 р.), А.І. Палюмбецьким (до 1850 р.), Д.І. Каченовським (1850–1854 рр.), А.М. Станіславським (з 1855 р.). Даний предмет був прообразом сучасного предмета правознавства або Конституційного права.

Таким чином, традиції викладання світоглядних дисциплін, закладені в ХІХ ст. у Харківському імператорському університеті, живі й активно творчо розбудовуються в діяльності сучасних кафедр суспільних наук Харківських вузів медико-фармацевтичного профілю. Це живе свідчення наступності історичного досвіду в справі формування світоглядного потенціалу майбутніх лікарів і фармацевтів сьогодення.

Список літератури: 1. Електронний ресурс: <http://letopis.msu.ru/documents/2123>; 2. Електронний ресурс: <http://letopis.msu.ru/>

documents/2760. 3. Електронний ресурс: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/1280> Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1839–1864 академические годы / Харьковский Императорский университет. – Харьков : В Университетской типографии, 1839–1863 . – Конволют. 1840–1841 гг. – С. 10–11. 4. Електронний ресурс: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/1280>

*Шишкіна Є.К.
м. Харків, Україна*

НАУКОВИЙ АНАЛІЗ ЛЬВІВСЬКИХ ВИДАНЬ І. ФЕДОРОВА

Сучасну Україну, як і будь-яку іншу країну світу важко уявити без продуктів друкарської діяльності. Стрімкий розвиток поліграфічного виробництва викликає все більший інтерес суспільства та фахівців до історії книгодрукування і особливо до постаті найвідомішого друкаря східнослов'янських земель І. Федорова.

Дослідженню друкарської справи І. Федорова присвячені наукові праці С.Ю. Бондасюка, Я.П. Запаско, Я.Д. Ісаєвича, Є.Л. Немировського, В.В. Німчука, А.С. Зернової, І.І. Огієнко [1–7]. Наукові роботи, в основному, розкривають історію життя та діяльності друкаря, менша увага в них приділяється джерелознавчому аналізу видань І. Федорова та технічним особливостям роботи Львівської друкарні.

Метою даного дослідження є здійснення наукового аналізу книг І. Федорова, виданих ним у Львові в 70-х рр. XVI ст.

В рамках мети виділені наступні завдання дослідження:

1) проаналізувати питання датування львівських книгодруків І. Федорова;

2) визначити роль львівських видань І. Федорова в розвитку книгодрукування кириличним шрифтом та формуванні східноєвропейської друкарської традиції;

3) дослідити значення роботи І. Федорова в формуванні української традиції оформлення друкованих видань.

І. Федоров розпочав свою діяльність у Львові на початку 1573 р. Він заснував друкарню, яка залишалась важливим центром книгодрукування з кінця XVI до кінця XVIII ст. Першою книгою, виданою І. Федоровим у львівській друкарні, став «Апостол». Він був найдавнішим точно датованим виданням на українських землях. Залишились свідчення, що готувати видання І. Федоров розпочав 25 лютого 1573 р. 15 лютого 1574 р. книга вийшла в світ [1, с. 18].